

Bilinen anlayışa göre, doğa, kadını yaratıcı-doğurgan yapmayı seçer. Erkek ava gider, kadın çocuğa bakar. Erkek, doğuramamanın verdiği duyguyla yapay yaratıcılık yoluna gider. Yolun sonunda iktidar vardır, güç artık öndedir. Bu iktidara her çağda birtakım kadınlar ortak olmuştur, fakat bunlar azınlıktadır. Sonunda, 20. yüzyılı geride bırakırken bile 'kadın sanatı', 'kadın edebiyatı', 'kadın işi' ve 'kadın bilimi' diye ayırım yapmak zorunda kalıyoruz. Sözcük dağarcığımızın kalabalığında yitip giden bu ayrıntılar, aslında kadınların insanlığın var oluşundan bu yana, kendilerinin de oluşmasına katkıda buldukları ataerkil toplumlarda karşılaştıkları tüm sorunları temsil ediyor. Konusu edilen kişiye göre 'bilim adamı', 'bilim kadını', her iki cins için 'bilim adamı' veya 'bilim insanı' ifadelerinden hangisinin kullanılması gerektiği konusunda çoğunlukla bocalanılıyor.

SCIENCE AND PUBLIC POLICY dergisinde Jill Bowling ve Brian Martin yayınladıkları makalede, "Bilim salt olarak profesyonel yaratıcılık üzerinde ayakta durur ve güçlü çıkar grupları ile sıkı sıkıya bağlıdır." diyor. Peki neden kadın bilimde var olamıyor? Bu soruya Bowling ve Martin şöyle cevap veriyor: "Bilimdeki erkek egemenliği, erkek kontrolündeki baskın sosyal yapılarla, cinsiyetçi iş bölümü, toplumsallaşma ve doğrudan ayırım yoluyla, erkeklerin de fark etmediği bir mekanizmayla, kadınları güçlü pozisyonlardan dışlayarak yaşamaya devam eder. Bilimde bilgi birikimi erkeksidir, kadın deneyimini yok sayar ve yarış ve hiyerarşi üzerine kuruludur." Böylesi bir kaleye

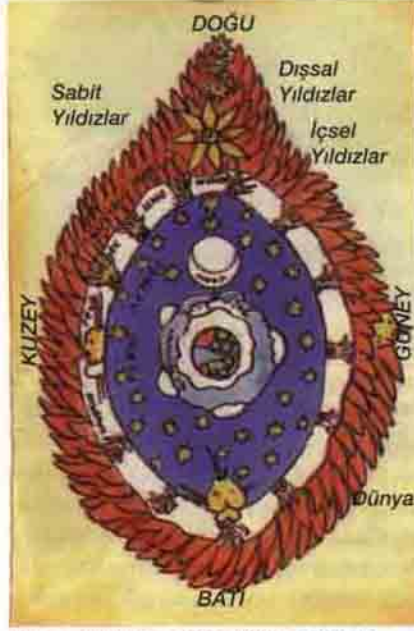
girebilmek için kadınlar, kadın olmamalıdır ya da başka bir deyişle "kadınlar erkeksileşmelidir". Çünkü, bilimin sıfatları erkeksidir, erkek sıfatlarıyla örtüşür; kadın sıfatları ile değil. *Scientific American* Kasım 1993 sayısında yayımlanan bir makalesinde de aynı soruyu yanıtlamak ve sorunun köklerini saptamak için bilimsel kuruluşların iç yapısına bakmak, hem gizli hem açık olan gerçekleri ortaya çıkarır deniyor. Yüzyıllar boyunca akla yakın tek bir neden olmadan, kadınlar iş ve politika hayatının dışında tutulmuş. Her ne kadar fazlasıyla erkeklerin egemen olduğu bilim dünyasına girmek ve bu alanda ilerlemek için verilen mücadele, kadınların diğer mesleklerde verdikleri mücadeleler ile paralellik taşıyorsa da bilim hâlâ

cinsiyet ayrımcılığının benzersiz ve sağlam bir kalesi gibi görünüyor. "Aslında kadınlara bilimde yer verilmesi bile o kadar şaşırtıcı ki..." diyor Delaware Üniversitesi'nden felsefeci Sandra Harding. Bu daha geniş cinsiyet ayrımcılığı geleneği çerçevesinde, bilimde kadınların yokluğunu aydınlatabilecek olan oldukça net açıklamalar bulunuyor. Toplum yaşamının içine dahil edildikleri andan itibaren genç kızların çoğu, bilim dışında bir tarafa yönlendiriliyor. Bu açıklaması güç ve herkesin gözü önünde süren engellemeyi eğitim sisteminde de görmek mümkün ve erkek bilim adamlarının kadınların bilim adamı olmaları gerektiği şeklindeki yargısı, söz konusu süreci daha da pekiştiriyor. Şaşırtıcı olan da modern bilimle

birlikte canlanan akademi ve enstitülerde bu ayrımcılığın süregidiyor olması. Tabii tüm bunların yanında, tarihin her döneminde ve kültüründe, kadınların fiziksel ve zihinsel açıdan eksik olduğuna dair erkekler tarafından yazılmış "belgelerin" haddi hesabı yok. 1880'lerin sonlarına doğru, kadın beyninin küçüklüğü üzerine yapılan çalışmaların ardından bir araştırmacı "Kadın beynindeki 5 gr eksikliğin kalıtsal olarak giderilmesi için yüzyıllar gerekiyor." diyor.

OECD'nin Türkiye Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikası Raporu'nda "Bilim alanında Türk yükseköğretim sisteminin ilginç bir özelliği de, kadınların oynadığı roldür. Sağlık bilimlerinde doktora derecesi alanların yaklaşık yarısı kadındır; mühendislik ve temel bilimler alanlarında ise bu oran yaklaşık dörtte birdir." diye belirtilmektedir.

Türkiye'de kadın bilim adamının durumunu öğrenmek için, Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi'nde yer alan *Akademik Yaşamda Kadın* kitabında, farklı üniversitelerde görev yapan akademisyen kadınların sundukları çalışmalarına bakabiliriz. ODTÜ'de kadın çalışmalarında da yer alan Feride Acar, yukarıda bahsedilen kitapta sunduğu yazısında üniversitelerde bulunan kadınların diğer ülkelere oranla yüksek olmasını şöyle açıklıyor: "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın ikinci yarısında (Tanzimat Dönemi: 1839-1876) gerçekleştirilen toplumsal reformlar, kadının kamusal yaşamdaki konumunu da ele almıştır. Batıya eğilimli yönetici, elit kadınların daha iyi bir eğitim görmesinden yana olmuş ve 1915 yılından itibaren üniversitelerin kapısı kadınlara açılmıştır (Köker: 1988)... Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, 'kadın sorunu' devletin yürüttüğü reform sürecinde önemli bir yer almıştır. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra oluşturulan yeni üniversiteler, özel ola-

Bingen'li Hildegard'ın (1098-1179) ilk evren planı. Dünya, yıldızlar ve gezegenlerin ortasında bulunuyor.

rak kadın öğrencileri kaydetmeye çalışmışlardır." Kadınların doğa bilimlerinde ve mühendislik dallarında var olmalarıyla ilgili olarak da, "Türkiye'de kadınlar akademiye küçümsenemeyecek biçimde vardır. Türkiye'de, kadın varlığı doğa bilimleri, tıp ve mühendislik gibi Batı'da kadınların çok yakın tarihlere değin pek de belirgin bir katılım göstermediği alanlar da dahil olmak üzere her alanda oldukça yoğundur. Ayrıca, Türkiye'de, yıllar içinde akademinin her dal ve düzeyinde düzenli biçimde artan kadın katılımı vardır." diyor. Ayrıca, Acar Türkiye'de cinsiyet ayrımcılığının üniversitedeki boyutu ile ilgili olarak, "Akademiye kadın katılımına ilişkin olarak gene olumlu yönler arasında değinilmesi gerekli bir özellik, Türkiye'de kadın akademisyenlerin kendilerini kısıtlanmış hissetmedikleri; cinsiyete dayalı ayrımcılık ve engellemelerden ise pek de söz etmedikleri olgusudur. Cumhuriyet Türkiye'si, Kemalist

söylemi benimsemiş seçkin, kentli orta ve üst sınıf ailelerin kızlarının bu uygun siyasal yapıdan ve onun etkisinde şekillenen akademik kurumsal ortamdan yararlanmalarını kolaylaştırmıştır." görüşüne sahip.

Tüm yukarıda söylenenler bir anlamda Türk kadınlarının içinde buldukları olumlu koşulları ifade etmektedir. Feride Acar bu tabloya birkaç eklemeye daha yapıyor. "Öte yandan burada unutulmaması gereken bir boyut daha vardır. Gelişmekte olan diğer ülkelerde de zaman zaman görüldüğü gibi, Türkiye'de kadınların 'bilimsel' kariyerde buldukları bu görece olumlu ortamın, 'bilim'in bu tür ülkelerde toplumun gerçek güç odaklarıyla bağlantısının oldukça zayıf olmasından kaynaklandığını düşünmek de pekala mümkündür (Ruivo, 1987)... Buradan hareketle, Türkiye gibi ülkelerde 'bilim'e ve 'bilimciler'e sık sık övgü sunulmasına karşın, aslında bu alanın toplum tarafından kadınlardan 'korunmayı' gerektirecek kadar önemli bir alan olarak kabul edilmediğini düşünenler de vardır. Bu anlamda, Türkiye'de kadınların 'bilim' dallarına girmeleri konusunda en fazla özendirilip desteklendikleri yıllarda dahi, siyasal gücün kullanılmasıyla yakından ilgili ve devletle en bağlantılı kurum ve konuları içeren Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakülteleri'nde kadınların sayıca az oluşu yukarıdaki görüşü destekler mahiyettedir."

Artık akademisyen kadınlar ve başka dallarda çalışan feministler, karşılaştıkları sorunları ortaya koyup beraber çözüm yolları arıyorlar. Aslında bilim ve üniversite ahlâkı, kadın sorunlarının sadece bir kısmını oluşturuyor. Bir grup feminist, bilim özerktir, yöntem değiştirilemez, değiştirilirse bilim olmaktan çıkar, diyor. Karşı görüşteki kadınlar ise, kadınların bilimde ve akademik hayatta var olamamalarının nedenini bilimdeki

HYPATIA
(M.S. 370-415)
Bir grup keşiş tarafından öldürülen Mısırlı matematikçi, öğretmen ve filozof. Bir efsaneye göre din adamları ona "ders veren bir kadın" olduğu için kızmış.

MARIA SIBYLLA MERIAN
(1647-1717)
Tırtıllar ve kelebeklerin hayat devrelerine ait resimleri ve gözlemleri ile böcekbilim alanını zenginleştiren Alman biyolog. Geçimini kitaplarla ve kumaş dokuyarak sağladı.

SOPHIE GERMAIN
(1776-1831)
Elastiklik ve Sayı Teorisi üzerine özgün çalışmalar yapmış, otodidakt Fransız matematikçi ve fizikçi. Erkek bilimciler tarafından dışlandı ve çalışmaları ancak hayatının sonlarına doğru kabul gördü.

MARIA MITCHELL
(1818-1889)
ABD'de, kadınlar için en önemli astronomi programlarından biri olan Vassar College Gözlemevi'nin kurucularından. Astronomiyi babasından ve kendi okumalarından öğrenen Mitchell, 1847'de keşfettiği kuyruklu yıldız ile tanınıyor.

MARY EDWARDS WALKER
(1832-1919)
Hemşire olarak çalıştıktan sonra Amerikan İç Savaşı'nda ilk kadın cerrah yardımcısı olarak görev yapan cerrah ve feminist. Walker, çalışma ortamında erkek gibi giyinirdi.

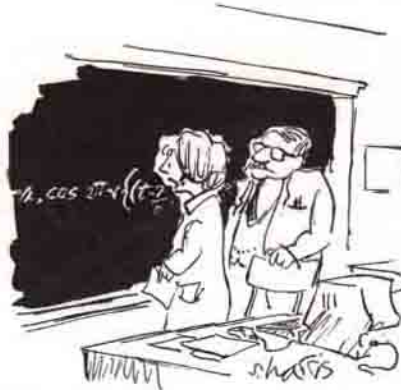

ELLEN SWALLOW RICHARDS
(1842-1911)
"Ekolojiyi bulan kadın" olarak tanınır. MIT'den kimya dalında almaya hak kazandığı doktora programını reddetmişti. Amerikan Madencilik ve Metalurji Müh. Ens'ne seçilen ilk kadın mühendistir.

yöntem yanlışlığına bağlıyorlar. Çünkü, diyorlar, bilim erkeksidir ve kadınlar doğaları gereği böyle bir ortamdan daha baştan dışlanmışlardır. Böyle bir görüş de bilimin üstüne kurulduğu temelleri sorguluyor.

Yöntem tartışmalarının dışında kadınların bilimde var olmamalarıyla ilgili birçok toplumsal ve ekonomik neden öne sürüyorlar. Sorunların başlangıcı kız ve erkek çocuklarının yetiştirilmelerindeki farklılıklara dayandırılıyor. Eğitimciler, kız çocuklarının daha okul yıllarında bilimi bıraktıklarına değiniyorlar. Gözlemler sonucunda, kız çocuklarının sosyal olarak bilimden uzaklaştırıldığı ve tüm eğitim düzeylerinde erkek öğrencilerin kızlara oranla daha fazla ilgi gördüğü ortaya çıkıyor. Öğretmenin cinsiyeti bu sonucu etkilemiyor. Yetişkinler de oğullarını, görüşlerini rahatça açıklamaları, soruları cevaplamada daha atak olmaları için özendiriyorlar. Bu yüzden, bilimsel kariyer yapmaya çalışan genç bir kadının çok güçlü özendiricilerle donanma şansına sahip olması gerekiyor. Sözel alanlarda kadınların ve genç kızların yığılmasıyla ilgili Türkiye'de Kadın Eğitimi Birinci Uluslararası Konferansı'nda sunduğu bildirisinde A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak.'den Yıldız Kuzgun konuşmasında, Terman ve Tyler'in bir saptamasına değiniyor. Buna göre, küçük çocukların zihinsel yetenekleri üzerinde yapılan araştırmaları

derleyen Terman ve Tyler, çok erken yaşlarda, iki cinsiyet arasında önemli bir fark görülmediğini ancak yaş ilerledikçe, kız çocukların sözel alanda, ezber ve dikkat gerektiren işlerde erkeklerden, erkek çocukların ise soyut kavramlarla, özellikle sayılarla ve şekillerle akıl yürütme yeteneği yönünden kızlardan daha ileride olduklarını söylüyorlar.

Kadın: Bu harika bir ispat, fakat, duygu ve sıcaklıktan yoksun. American Scientist, Eylül 1991

Peki gerçekten kız çocukları örneklin matematik konusunda yetersiz ya da yeteneksiz mi? Yıldız Kuzgun ve ODTÜ Eğitim Bilimleri'nden Ruhi Köse, benzer şekilde ve özetle, kız çocuklarının matematik konusundaki başarısızlığını aileye, öğretmenin yönlendirmesine ve başarı beklentilerine bağlıyorlar. *Scientific American* dergisinin Kasım 1993 sayısındaki makalede

ilk ve ortaokullarda kızların matematikte en azından oğlanlar kadar iyi olduğu ifade ediliyor. Aynı makalede, kızların, oğlanlara uygun olduğu düşünülen yüksek matematiğin kendileri için henüz erken olduğunu işittiklerine değiniliyor. Ayrıca, bu miti sömürmeye kalkışan, günümüzde de çok popüler olan Barbie bebeklerinin sahibi "Matematik dersi çok zor" diyen bir bebek ürettiğinde, feminist grupların tepkileri sonucunda bebek "susturulmuş"!

Eğitim sistemine bakıldığında, bilim aşkının kız çocuklar arasında gelişmediğini ya da geliştirilmediğini, kızların kendilerine örnek aldıkları eğitimcilerin de bilim konusunda yeterince yetkin olmadığı bildiriliyor. Hatta daha ileri gidip, çocukların oyunlarına bakılırsa, kız çocuklarının istilacı uzaylıları yok etmekten çok, bir meteorun gezegene çarpmasını engellemek olan oyunları yeğledikleri görülüyor. Kız ve erkek çocukların yetiştirilişinde ve eğitiminde, bölgelere göre değişiklikler olsa da, kız çocukları özellikle silâhlara soğuk bakıyorlar. Kadının gözünde bilim, dünyayı savışılabilir bir yer değil, yaşanılabilir bir yer kılmalıdır.

Okul yıllarında karşılaştıkları olumsuz durumlara rağmen, kadınlar artık mühendislikle, felsefeyle, uzay araştırmalarıyla ilgilenmek istiyorlar. Üniversitelerden mezun olduktan sonra, bu gibidallarda çalışmak da akademisyen ol-

SOFIA KOVALEVSKAIA
(1850-1891)
Kısmi diferansiyel denklemler konusunda çalışan Rus matematikçi. 1874 yılında aldığı matematik doktorasıyla Göttingen Üniversitesi'nden bu alanda doktora alan ilk kadın olduğu tahmin ediliyor.

MARIE S. CURIE
(1867-1934)
Radyum ve polonyum elementini bulan Fransız bilimci. 1903'te Nobel Fizik Ödülü'nü kocası Pierre Curie ve Henri Becquerel ile paylaştı. 1911'de Nobel Kimya Ödülü'nü kazandı.

FLORENCE RENA SABIN
(1871-1953)
Önce lenfatik sistemlerin gelişimi ve daha sonraları tüberküloz üzerinde çalışan tıp araştırmacısı. ABD'de halk sağlığı yasalarının modernizasyonu için savaştı. Sabín, Amerikan Ulusal Bilimler Akademisi'ne seçilen ilk kadındır.

mak da zor. Tüm bu zorlukların üstesinden gelmek ve çözüm üretmek için 'kadın çalışmaları' adı altında birimler kuruluyor. Kadınlar buralarda sorunları saptayıp, bunlar üzerinde tartışıyorlar. Columbia Üniversitesi'nden bir grup araştırmacı, kadınların akademik hayattaki sorunlarının, erkeklerin farklı bir toplumsallaşma içinde olmalarından, kadınlarla akademik danışman arasındaki uyumsuzluktan, kariyer seçimlerinden, kadroya geçmek için kullandıkları stratejiden, otoritenin uygulandığı politikadan kaynaklandığını ortaya koymuşlar.

Bu sorunlara daha yakından bakıldığında, yeterli toplumsallaşmaya sahip olmayan kadınlarda kendine güvensizlik ve başkalarına bağımlılık gibi olumsuzlukları gözlemek olası. Bu olumsuzluklar da genellikle kız

ve erkek çocuklarının yetiştirilişindeki ayrımlarla ortaya çıkıyor. *Akademik Yaşamda Kadın*'daki sunuşunda Alman Carol Hagemann-White, "Erkeklerin egemen olduğu bir meslek alanındaki koşullar ve karşılıklı ilişki biçimleri, erkeklerin birbirleriyle ilişki kurma örneğine uyarlanmıştır. Erkek olarak eğitilmiş bir birey bakımından böyle bir meslek alanında çalışmak, o ana kadar yaşamında öğrenmiş olduklarını geliştirme, derinleştirme ve belki de dönüştürme anlamına gelecektir. Onun meslek alanında öğrenecekleri, daha önceki yaşamında edindiği erkek davranışlarıyla bir kopukluk olmaksızın bütünleşir." diyor. Okul yıllarında kızlar otoriteye bağlı yetişirken, erkekler asi birer öğrenci portresi çiziyor. Her ne kadar otorite bu durumu beğenmiyor görünse de, aslında bu uçurumu körüklüyor. Ruhi Köse kadının toplumsallaşması ile ilgili olarak, erken çocukluk yıllarında kendilerine

19. yy'da, eğitim enstitülerine eskisine nazaran daha çok sayıda kadın katılmaya başlamıştır.

verilen geleneksel cinsiyetçi kalıp ve rolleri aşırı ve katı bir biçimde benimsemelerinin, kız ve erkek çocukların yetişkin birer kadın ve erkek olarak, ilerideki yaşamlarında ciddi entellektüel, akademik ve mesleki problemlerle karşılaşmalarına yol açtığını belirtmektedir.

Kadınların gerçekten akademisyen olmak istiyorlarsa, evlilik, aile ve çocuk üçlemesinin kendilerinden aldığı zamanı göz önünde bulundurmaları gerekiyor. Woods Hole Oşinografi Enstitüsü'nde kadrolu olarak okyanuslar üzerine çalışan biyolog Ann Butman, son konferans dönüşünden beri açmaya zaman bulamadığı valizinden gece yarısı eşyalarını çıkarıp, bir keten çantaya yerleştiriyor. Dört saat içinde kalkacak bir gemiyle, okyanus tabanına araştırma cihazları yerleştirmeye gidecek. Alt katta ise, bir akademisyen jeolog olan Bradford Butman bulaşıkları yıkıyor. Bir toplantıdan yeni dönmüş. Zamana karşı ya-

nış, bu çiftin oğulları Dylan'ın gördüğü kabus ile sekteye uğruyor. O geceyi kayda değer kılan tek şey iki bilimcinin de evde oluşu. "Bir keresinde Brad beni havaalanında karşıladı, Dylan'ı kucağıma bıraktı ve kendi uçağına binmeye gitti." diye anımsıyor Ann Butman. Bu küçük öykü, yaşanan zorluklardan sadece birini temsil ediyor ve akademik hayatta, kadınların hamilelik ve çocuk büyütme dönemlerinde sorun yaşadıklarının bir örneği. *Akademik Yaşamda Kadın* kitabındaki sunuşunda Carol Hagemann-White, "Aile sorumluluklarının kadınların profesörlük aşamasına yükselmelerini engellediği tahminin ötesinde somut bir olgudur. 1989 yılında profesörlere yönelik olarak yapılan bir anket çalışmasında, kadınların akademik kariyer aşamalarını

ortalama olarak daha geç ve uzun ara-sürelerde tamamladıklarını ortaya koymuştur. Ancak, bunun tek nedeni aile yükümlülükleri değil. Çünkü anket uygulanan kadınların görece büyük bir kısmı birden fazla dalda lisans yapmış, pek çoğu profesörlük ünvanına ancak dolaylı yollardan ulaşabilmiştir. Yine de aile konusunda ortaya çıkan farklar, Almanya için büyük bir ölçüdedir. Evli olmayan kadın profesörlerin oranı % 38,9'dur ve % 60,9'unun çocuğu yoktur. (Aynı araştırmanın İngiltere için verdiği sayılar çok farklıdır. Orada kadın profesörlerin % 61'inin en az bir çocuğu vardır). Kadın profesörlerin % 22'si ilk çocuklarını 34 yaşından sonra doğurmaktadırlar." diye belirtiyor. Akademisyen bir kadın kadrolu olmayı düşünüyorsa, ancak doçentliğini aldıktan sonra çocuk sahibi olabiliyor. Yüksek lisans ve doktora sürelerinin bir sınırı olması, kadını çocuk sahibi olmak düşüncesinden

LISE MEITNER
(1878-1968)
Radyoaktif elementlerin bozumu üzerine çalışan Avusturyalı-İsveçli fizikçi. Nükleer füzyon sırasında açığa çıkan enerjiyi hesaplayan ilk bilimci ve bu yüzden atom bombasının gelişimine katkıda bulundu.

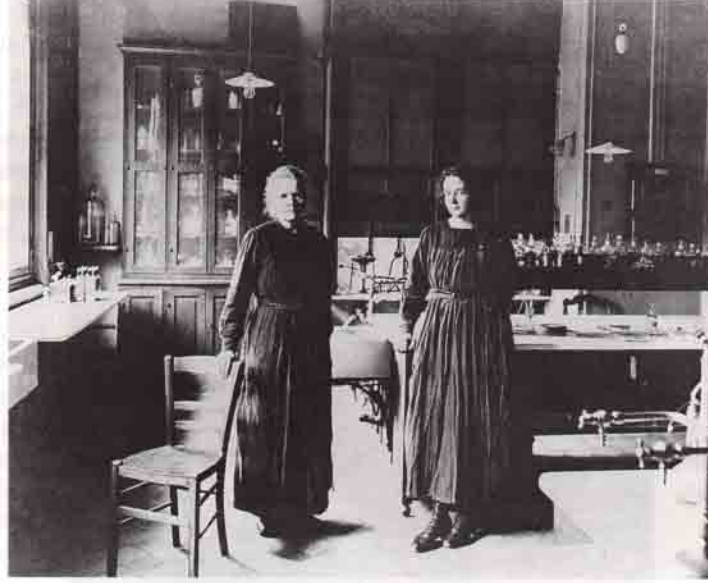
MARGARET SANGER
(1883-1966)
ABD'de aile planlaması ve doğum kontrolü kampanyasına liderlik eden hemşire. Doğum kontrol klinikleri kurmak ve halkı bu konuda bilgilendirmek için harcadığı çabalar büyük tartışmalara neden oldu.

ETHEL BROWNE HARVEY
(1885-1965) Amerikan biyoloğu ve embriyoloğu. İndüksiyon üzerine çalışmaları, Hans Spemann ve Hilde Mangold'un Nobel ile ödüllendirilmesinden on yıl önceydi. Princeton Üniversitesi'nde 25 yıl boyunca araştırmacılık yaptı, asla profesör statüsüne getirilmedi.

uzaklaştırıyor. Hamilelik bir yana, evlenmeyi düşünen bir akademisyen kadın günümüzde hala bilimden elini eteğini çekmiş gibi bir tutumla karşılaşılabiliyor. Türkiye'deki kadın ve erkek akademisyenlerin aile durumlarına dair ilginç bir istatistiksel araştırmayı yapmış olan Feride Acar, *Akademik Yaşamda Kadın*'da, "Araştırmamızda 1989 sonu itibarı ile erkek akademisyenlerin % 36,2' sine karşılık, kadınların % 45'inin bekar olduğu saptanmıştır. Aynı şekilde, erkek akademisyenlerin % 1,9'una karşılık kadın akademisyenlerin % 39'u boşanmış ya da duldur. Yani günümüzde kadın akademisyenlerin yaklaşık yarısı (% 48,9'u) evli değil iken aynı oran erkeklerde daha düşüktür (% 38,1)." demektedir.

Kadınlar sorunlara farklı tepkiler göstermek ve çözümler getirmek üzere ikiye ayrılıyorlar. Birinci grupta bulunan kadınlar, eskiden yapıldığı gibi bir erkek modelini izliyor ve tüm kadınların aynı şeyi yapmasını bekliyorlar. İkinci gruptaki kadınlar da alternatif bir model uygulayarak özel hayatlarını ve iş hayatlarını dengelemeye çalışıyorlar.

Marie S. Curie ve kızı laboratuvarında.

Birinci gruptaki kadınlar, erkek modelinin gerekleri olan saldırgan ve yarışçı bir kimliğe sahipler ya da böyle bir kimliğe bürünüyorlar. Bu tür akademisyen kadınlar, kadın öğrencilerine, kadın sorunlarından haberdar olmayan erkek akademisyenlerden bile fazla sorun çıkarıyorlar. Bunun nedeni ise, öğrencilerin de kendi koşullarıyla karşılaşmalarını istemeleri. Erkek modelini izleyen kadınlar, erkeklerin yaptığı gibi, çalışma saatlerini gündüz saatlerinden gece saatlerine ve hafta sonlarına kaydırıyorlar; çünkü erkekler laboratuvarı ya da

araştırma yerini kendi evleri ya da en çok sevdikleri kulüp olarak, arkadaşlarını da birer seçkin akademik kulüp üyesi olarak görüyor. Kadının da bu kulübe ait olması için benzer şekilde davranması ve oyunun kurallarına göre oynaması gerekiyor.

İş ve özel hayatlarını dengeleyen ikinci grup kadın akademisyenler bu kulübü sağlıklı buluyor. Çünkü kulübün dürüstlüğü ve desteği yok ettiğini ve her an arkadan vurulacakmış gibi solunan havasının kadınlarla ters geldiğini söylüyorlar. Bir başka deyişle, kadın aile ve iş rollerini kabul edilebilir oranlarda bölüp bu ikisini dengeliyor ve "bizim çocuklardan" biri olmayı kabul etmiyorlar. Akademisyen olmak isteyen üniversite mezunu bir kadın, "Henüz kendime uygun bir model bulamadım. Karşımdaki örnekler bir önceki kuşaktan ve çok saldırganlar. 'Evet, onlar gibi olmak istiyorum.' diyemiyorum." demekte. Bunun yanında, bir fakülte üyesi kadın için başka bir öğrenci, "O gerçek bir model, çünkü bir sürü şey yapmak için zaman bulabiliyor." diyor. Akademik hayata hazırlanırken kendilerine bir model ara-

Türkiye'de Kadın ve Bilim

Feride Acar
Prof. Dr., ODTÜ Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye'de kadınların bilim dünyası içinde var olmaları karşı çıkılmayan, tam tersine devletçe ideolojik olan desteklenen bir olgudur. Kadınların yüksek eğitim görmesi, meslek sahibi olması, kamu alanına açılması ve bunu özellikle toplumda prestijli yüksek kabul edilen dallarda gerçekleştirmeleri daima önemsenmiştir; çünkü böylesi başarılar hep Cumhuriyetin Türkiye'yi modern ve batılı bir ülke yapma ülküsünün göstergeleri olarak algılanmıştır.

Bu yaklaşımın sonucu olarak da kadınlar ülkemizde Batı'da pek çok yerde olanın tersine üniversitelere ve bilim dünyasına salt girebilmek; hele, toplumsal değerlerce "erkeğe daha uygun" diye tanımlanan temel bilim, mühendislik vb. alanlarda var olabilmek için ciddi mücadeleler vermek zorunda kalmamışlardır. Tam tersine, genç kız ve kadınların üniversite yapıları içinde öğrenci ve öğretim elemanı olarak hep artan sayılarda yer almaları teşvik edilmiştir. Üniversite giriş sınavı gibi uygulamalar da ataerkil toplumsal değerlerin kadınların bilim

dünyasına adım atmalarında olumsuz sonuçlar doğurabilecek açık cinsiyete dayalı ayrımcılığı büyük ölçüde engelleyen sonuçlar doğurmuştur.

Ancak, ne bilim dünyası ve üniversitelerin yapıları toplumun genelinden soyutlanabilecek sosyolojik anlamda "özerk" olan kurumlardır; ne de bu kurumların iç yapıları ve kültürleri toplumun başka kesitlerinde görülen cinsiyete dayalı tabakalaşmanın olmadığı ya da erkek-egemen değerlerin denetleyici etkisinin bulunmadığı ortamlardır.

Cumhuriyet reformlarının getirdiği yasal ve kamusal alana ilişkin çarpıcı iyileşmelere karşın, Türk toplumunda, kadın erkek rollerinin, özellikle "özel alana" ilişkin olarak, yeniden tanımlanmasını sağlayacak sosyal yapısal dönüşümler yaygınlaşmamıştır. Öte yandan, erkek-egemen değerlerin "kadına bakış açısı" içeren merceklerden sorgulanması ancak son on yılda gündeme gelmeğe başlamıştır.

Hal böyle olunca, bir yandan akademik yaşam içinde öğrenci ya da öğretim elemanı olarak yer alan genç kız ve kadınların toplumdaki konumu, hemcinslerinin çoğunun toplum içindeki yeri ile kıyaslandığında paradoksal bir görüntü olarak kalmaya devam etmiş; diğer yandan Cumhuriyet reformlarının kadına bilim dünyasında açtığı olanaklar güdük kalmıştır.

Ayrıca, bugün kadınların bilim dünyası içindeki durumu çağdaş ve eşitlikçi ölçütlerle değerlendirildiğinde zaman içinde artan bazı olumsuzlukların

da Türkiye'de durumu etkilediği görülmektedir. Diğer bir deyişle, kadınların daha "kadınca" diye düşünülen alanlara toplanmaları, üniversitelerde alt düzey ve önlü kapalı, destek personeli nitelikli konumlarda bulunmaları, buna karşın karar verici idari yetki kullanan pozisyonlarda sayılarından çok daha az bir oranda temsil edilmeleri bilim kurumları açısından üzerinde durulması gereken olumsuz gerçeklerdir. Daha da önemlisi son yıllarda Cumhuriyet politikalarının kadına biçtiği rol toplumda daha çok sorgulanır hale geldiğinden özellikle yeni oluşan bilim kurumlarında (Anadolu Üniversitelerinde) kadınların konumuna özellikle dikkat etmek gereği vardır.

Ancak, zaman içinde ortaya çıkan tüm eksikliklere ve gelişen çeşitli olumsuz sapmalara karşın, Türkiye'de kadınların bilim dünyasında varlığı özünde sorgulanamayacak sağlam bir alt yapıya oturmuştur. Nitekim son yıllarda bu konumdan güç alan bilim kadınları ülkemizde de yalnızca kadınların toplumdaki yerini eleştirel olarak inceleyip değerlendiren çalışmalara yoğunluk vermekle kalmamışlar, geleneksel bilim algılamasını ve pek çok "bilimsel" varsayımı ve bilim kurumlarının kendine özgü kural ve değerlerini de "kadın bakış açısından" sorgulayan kadın çalışmalarını ve toplumsal cinsiyet çalışmaları gibi yeni yaklaşımları üniversitemiz bünyesinde kurumsallaştırmayı başarmışlardır.

yan genç bilimcilere bazen bu iki tür model de uygun gelmiyor. Genç kadın bilimcilerin karşılaştıkları sorun, her iki modelde de uygulanan yöntemin gerçek sorunu çözmediğini düşüncelerinden kaynaklanıyor. Kadınların bilimin içinde var olamamalarının temel nedenlerini ortadan kaldırmak için daha radikal yöntemler uygulamak gerektiğinden söz ediliyor. Sorun, üniversite ortamının -ki aslında toplumun küçük bir modeli ve yansımasıdır- ve üniversite 'Yasa'sının değiştirilmesiyle ve yeni ilişki biçimleri kurulmasıyla çözümler diyenler, bu radikal yöntemin savunucuları olarak karşımıza çıkıyorlar. (Yasa burada görünmeyen, gizli, köklü, kağıt üzerinde olmayan fakat hemen hemen tüm toplum ve bu arada üniversite üyeleri tarafından kabul edilen ve uygulanan bir yaptırım ve onunla giden bir üniversite ahlakı olarak algılanabilir). *Feminizmdeki Erkekler* adlı kitabın "Ankovanı'ndaki Kadınlar" adlı bölümünde, Brown Üniversitesi'ndeki Kadın Çalışmaları'ndan bir grup akademisyenle yaptığı görüşme toplantısında Jacques Derrida, üniversitede var olan geçerli ritüelleri ve bu köklü olduğu denli gizli "Yasa'yı tartışıyor. Derrida, "Esas sorun kadın çalışmalarının içinde yer alan öğretmenlerin, öğrencilerin ya da araştırmacıların, (bu) Ya-

Kimya ve fizik dallarında verilen Nobel Ödülü'nün arka yüzü. 1902'de tasarlanmış olan madalyada doğa ve bilimi simgeleyen figürler kadın seçilmiş. Doğayı simgeleyen figürün peçesi bilimi simgeleyen figür tarafından kaldırılıyor. Kadınlardan yana kabul edilen bu tasarım bile şüpheli yaklaşımın eleştirisinden kurtulmuyor. Tasarımda kadına geleneksel ölçütler izlenerek keşfedici değil destekleyici ve ilham verici işlev yüklenmiş. Madalyanın çevresini dolanan Latince özyeş "İnsanın, bulduğu sanatlarla yaşamını zenginleştirmesi ne iyi" anlamı taşıyor.

sa'nın bekçileri olup olmadıkları... Bizler üniversite üyeleri olarak, gelenekleri sürdüren, eleştiren ve değerlendiren kişiler olarak, bir başka deyişle Yasa'nın gardiyanlarıyız." Bu düşüncelere bakıl-

dığında, üniversite ortamı ve içinde yaşanan sosyal çevre dönüşmedikçe, kadınların akademik yaşamda yer tutmaları belirli sınırlar içinde kalacağı benziyor.

İster var olan farklı modellemelere yönelsinler, ister kendilerine bir model oluştursunlar, kadınların akademik alandaki sorunları günümüzde bitmiş sayılmaz. Bir öğrenci ya da akademisyenin çalıştığı ya da çalışmak istediği konuda yönlendirilişini danışmanlar üstlenir. Kadın akademisyenlerin kendi danışmanları ile ilgili olarak sorunlar yaşadıkları da bir gerçek. Yine Columbia Üniversitesi'nin bu konu üzerinde yapmış olduğu araştırmaya bakıldığında, iki tip danışmanla karşılaşılıyor. İlki geleneksel erkek modelini izleyen ve kadına karşı olumsuz bir bakış açısına sahip danışmanları kapsıyor. İkinci grupta ise izlenen erkek-egemen havanın kadınlar üzerinde kötü etkiler yarattığının bilincinde olan ve buna göre tavır alan danışmanlar var.

Tüm öğrencilerin akademik hayatlarını düzenlemelerine yardımcı olan ve yol gösteren danışmanların bir bölümünün kadınlara bilim insanı gözüyle bakmamaları, kadının büyük sorunlarla karşılaşmasına yol açıyor. Bu sorunda da çözüm, yol gösterici danışmanlara yol göstermek olabilir. Ayrıca, Carol Hage-

GERTY RADNITZ CORI (1896-1957)
Kocası Karl Cori ile birlikte 1947 Nobel Tıp Ödülü'nü kazanan biyokimyacı. Hücrelerin besinleri nasıl kullandıkları ve enerjiye dönüştürdüklerini araştırdılar. Bu işlem şimdi Cori Döngüsü olarak anılıyor.

IRENE JOLIOT-CURIE (1897-1956)
Yeni radyoaktif elementlerin sentezi konusunda kendi başına ve kocası Frederic Joliot-Curie ile birlikte yaptığı çalışmalardan dolayı 1935 yılında Nobel Kimya Ödülü'nü kazandı.

BARBARA McCLINTOCK (1902-1992) Sıçrayan genler hakkında yaptığı gözlemlerle bu alanda bir devrimi gerçekleştiren genetik uzmanı. McClintock'un garip fikirleri uzun süre kabul görmedi. Yine de 1983 yılında Nobel Tıp Ödülü'nü kazandı.

MARIA GOEPPERT MAYER (1906-1972)
Alman matematiksel fizikçi. Mayer, soğan kabuğundaki katlara benzettiği nötronların kapladığı farklı enerji düzeylerini gösteren nükleer kabukları keşfetmesiyle 1963 Nobel Fizik Ödülü'nü kazandı.

RACHEL LOUISE CARSON (1907-1964)
Deniz biyoloğu ve "Sessiz Bahar" kitabının yazarı. Carson'un çalışmaları, bilim adamlarını ve halkı, kullanılan hayvan zehirlerinin oluşturduğu tehlikeye ve insan ile çevre arasındaki yok edici ilişkiye karşı uyardı.

ROSALIND ELSIE FRANKLIN (1920-1958)
Röntgen ışını kristalografisi. Franklin, DNA'nın yapısı üzerinde çalıştı. Moleküler ikili sarmal olarak tanımlamalardan dolayı Nobel Ödülü alan James Watson ve Francis Crick'e ihtiyaç duydukları bilgileri sağladı.

Erkek kalabalığı içinde tek yüz olmak, pek çok kadının durumunu betimleyen bir özellik. 1900 yılında çekilen fotoğrafta kimya bölümündeki meslektaşlarıyla birlikte görülen Ellen Swallow Richards'tan 90 yıl kadar sonra, aynı üniversitenin kütüphane merdivenlerinde oturan öğrencilere baktığımızda ise bugün, bilimde çok daha fazla kadın olduğunu görüyoruz.

mann-White'a göre "Kadınların ilk akademik kademedan daha ileri gitme konusunda erkeklere kıyasla daha düşük şansa sahip olduklarını ortaya koymuşlardır." Bu çalışmaya göre, "Kadınların tüm bilim dallarında profesörler tarafından yeni görevler için tavsiye edilmele-ri erkeklere kıyasla çok daha enderdir (Bochow/Joas 1987/76). Kişinin yaptığı yayınların da değerlendirmeye alındığı, profesörlük kadrolarına yapılacak atamalarda, aday olarak önerilen kadına ya hiç rastlanmamakta ya da bu adaylar hiç tanınmamaktadır. Öte yandan, güçlü bir kadın hareketinin daha çok sayıda kadın profesör olması gerektiği yolunda ileri sürdüğü talepler, görünüşte nesnel yeni bir barajın ortaya çıkmasına da yol açmıştır: Nitelikli kadınlar vardır, ama bunlar 'çok yaşlıdır.'" demektedir.

Columbia Üniversitesi'nden bir grup araştırmacıya göre, kuralları erkekler koyuyor, bu kurallara genç erkekler rahatça uyum sağlarken, çoğu kadın toplumsallaşma sürecini tamamlayamamalarından ötürü, gerekli kuralları uygulamada zorluklar yaşıyor. Çoğu erkek danışmanın, başarı için gerekli stratejileri kadınlara öğretmedikleri bir ortamda, kadınların danışmanları ile sorun yaşadıkları ortaya çıkıyor. Tabii bu genellemeler dışında kalmış pek çok tekil örnek bulunabilir.

Kadınların bilim ve mühendislik alanında görev alabilmeleri için önlemler alınması gerekliliği ortaya konuluyor. Bilim dışında kadının, içinde bulunduğu toplumsal görevlerini yerine getirebilmesi için, zamana ihtiyaç duyduğunu kabul etmek bunlardan ilki. İkincisi ise, kadroya girebilmesi için, karşılaştığı biyolojik engeller karşısında

kadro için uygun görülen sürenin uzatılması. Üçüncüsü coğrafi hareketlilikteki olumsuz etkilerin azaltılması ve sonucusu da akademisyenliğe ilgi duyan kadınların karşısına yeterli sayıda uygun kadın modellerin çıkartılabilmesi.

Akademik Yaşamda Kadın adlı kitapta Necla Arat çözüm önerilerini nedenleri ile birlikte veriyor: "Ön lisans yapan öğrenci sayısı 75 828'dir. Bunların 53 413'ü erkek, 22 415'i kızdır. Yüksek lisans yapan 30 615 öğrencinin 19 342'si erkek, 11 273'ü kızdır. Tıpta uzmanlık eğitiminde yer alan 4 330 öğrenciden ise 3 124'ü erkek 1 206'sı kızdır."

Bu sayılar bize, yüksek öğretimin tüm eğitim düzeylerinde kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında kızların % 50'ye varan bir eğitim boşluğu içinde bulunduğunu; bu nedenle, kız öğrencilerin çeşitli yöntemlerle desteklenmesi gerektiğini gösteriyor. Bu tür bir veri, kadının bilimde katılım oranının günümüzde neden bu kadar az olduğunu gösteriyor. Ayrıca, kız öğrencilerin eğitimi kent ve kırsal alanlarda değişiklik gösteriyor. "Örneğin, liselerde kızların okullaşma oranı İstanbul'da % 48, Ankara'da % 45, İzmir'de % 43 olduğu halde; Ağrı'da % 4,8, Hakkâri'de % 2,7 gibi, son derece düşük düzeydedir. 1990-1991 öğretim yılında, yüksek öğretimde kız öğrenci oranı % 33,6 olarak hesaplanmıştır." Çözüm önerilerini Necla Arat şöyle dile getiriyor: "Akademik yaşamda kadını desteklemek için: Kız çocuklarının eğitime etkin katılımını önleyen ekonomik, kültürel, dinsel, bölgesel tüm engellemeler ortadan kalkmalıdır. Kız çocuklarının okulu erke-ken terk etmelerini önleyecek aile eğitimi çalışmaları yapılmalı, ana-babaların

doğrudan desteği sağlanmalıdır. Yasal olan ilk evlilik yaşı yükseltilmelidir. Burs, kredi, yurt ve yatılı okuma olanakları artırılmalıdır. Kızların eğitimi için medya aracılığı ile yoğun bir tanıtım ve teşvik kampanyası başlatılmalıdır. Köktendinci örgütlerin kız öğrencileri etkilemelerini engelleyici önlemler alınmalıdır."

Kız ya da erkek, kentte ve kırsal bölgelerde eğitim gören tüm öğrencilere eğitimde fırsat eşitliği sağlandığı sürece birtakım istatistiklerde görülen uçurumlar ortadan kalkacaktır, kadınların bilimde var olma şansları da artacaktır. "Tüm sorunlar istatistiksel verilerdeki iyileşmelerle çözülebilecek mi?" sorusuna cevabı ancak bunlar gerçekleştikten sonra arayacağız.

Temelde ve en başta gerekli olan bilimde var olan tekelleşmeyi, cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmak, kadını ve erkeği eşit ve "insan" olarak görmektir. Bunun yanında, ırk, din ve kültür boyutundaki başka ayrımcılıkların da boyunduruğundan kurtulunmasının gerektiği bir gerçektir.

Özgür Ergin

Konu Danışmanı: Ünal Nalbantoğlu
Prof. Dr., ÖDTÜ Sosyoloji Bölümü

Kaynaklar:
Acar, F., *Akademik Yaşamda Kadın*, Türk-Alman K.I.K. Yayın Dizisi 9, Ankara 1996.
Arat, N., *Akademik Yaşamda Kadın*, Türk-Alman K.I.K. Yayın Dizisi 9, Ankara 1996.
Bowling, J., "Science: A masculine disorder?" *Science and Public Policy*, Atalık 1985.
Holloway, M., "A Lab of Her Own", *Scientific American*, Kasım 1993.
Moderen Zamanlarda Kadın, Sanat Dünyamız, YKY, Yaz 1996.
OECD, Türkiye Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları Raporu, TÜBİTAK, 1997.
Sitens, K., "Towards a Feminized Technology?" *Social Studies of Science*, Şubat 1992.
Türkiye'de Kadın Eğitimi Birinci Uluslararası Konferans Bildirileri, M.E.B., Haziran 1992.
<http://ee.elen.utah.edu/~bcov/conference/eknu.html>
<http://www.enr.org/online/enr2289/2289.html>